

Оболенцев Валерій Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: hortisa71@gmail.com
ORCID 0000-0001-8360-8959

doi: 10.21564/2414–990x.138.110994
УДК 343.98

ДЕРЖАВА УКРАЇНА ЯК СИСТЕМА: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Розглянуто сутність держави Україна як системного об'єкта. Обґрунтовано доцільність використання системного підходу до розроблення заходів запобігання корупції в Україні.

Ключові слова: системний підхід; запобігання корупції, система держави Україна.

Оболенцев В. Ф., кандидат юридических наук, доцент, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.

e-mail: hortisa71@gmail.com ; ORCID 0000-0001-8360-8959

Государство Украина как система: системный подход к предупреждению коррупции

Рассматривается сущность государства Украина как системного объекта. Обосновывается целесообразность использования системного подхода в разработке мер предупреждения коррупции в Украине.

Ключевые слова: системный подход; предупреждение коррупции; система государства Украина.

Вступ. Як відомо, криміногенна ситуація в Україні залишається складною, тож немає підстав стверджувати, що права і свободи громадян належним чином захищені. Про це свідчать і статистичні дані [3]. Анонсоване керівництвом країни реформування вітчизняної антикорупційної системи є актуальним завданням, і вирішенню його мають сприяти нові наукові розробки.

Аналіз літературних даних і постановка задачі дослідження. Ретроспективний аналіз наукових джерел показує, що при розробленні антикорупційних заходів у вітчизняній науці реалізовувався здебільшого аналітико-описовий підхід [2; 4; 10; 12; 18; 26]. Наші ж напрацювання щодо базових засад системного аналізу запобігання злочинності [13; 14], генетичного та прогностичного аспектів цієї діяльності [15], системних факторів латентизації криміногенних

чинників [16], обсягів охоронюваних суспільних відносин [17] дають підстави наголошувати на перспективності використання саме системотехніки як теоретичного підґрунтя для розробки заходів протидії корупційним проявам. До того ж зараз системний підхід вважається пріоритетною методологією у запобіганні корупції в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування на нормативному рівні (п. 14 Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки) [19].

Мета цієї публікації – охарактеризувати ознаки держави як системного об'єкта.

Викладення основного матеріалу. Як засвідчує аналіз наукових джерел, серед фахівців нема єдності у розумінні поняття «система» і обов'язкових ознак цієї реальності. Для одних науковців системою є унікальна сукупність елементів, зокрема, вони наголошують, що система – це цілісна сукупність елементів, в якій всі елементи настільки тісно пов'язані один з одним, що виступають стосовно навколишніх умов і інших систем як єдине ціле [1; 24].

Інші дослідники при визначенні системи враховують факт наявності зв'язків між елементами сукупності [7, с. 13; 25, с. 252; 11, с. 84; 6, с. 16]. Так, О. Ланге під системою розуміє множину елементів разом із сукупністю відношень між цими елементами [5, с. 196]. Цей системний підхід протиставляється аналітико-сумативній, статистичній та механістичній концепціям сприйняття явищ [21, с. 102–106].

Третій підхід до визначення системи характеризується тим, що до згаданих двох ознак додається ще одна – мета існування [8, с. 20]. Отже, система – це сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють єдине ціле і мають єдине призначення або мету [11, с. 84].

На наш погляд, указане різноманіття варіантів вербального (формального) опису системи як унікальної реальності і специфічної сутності пояснюється наступним чином. Відомо, що поняття – це форма мислення, яка відображає явища в їх найбільш суттєвих ознаках. Оскільки значущість цих ознак визначається суб'єктивно, то і врахування їх у визначенні поняття системи вбачається цілком припустимим.

У своєму обґрунтуванні держави Україна як системного об'єкта ми вважаємо за можливе визнати обов'язковими такі системні ознаки:

- 1) наявність структурних елементів;
- 2) взаємозв'язки та взаємозалежність цих елементів;
- 3) єдине призначення або мета елементів системи.

Законодавчу, виконавчу та судову гілки влади можна назвати структурними елементами держави Україна як системи. Єдиним органом законодавчої влади є парламент – Верховна Рада України (ст. 75 Конституція України). Президент України є главою держави (ст. 102 Конституції України); Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади (ст. 75 Конституції України). Центральними органами виконавчої влади України є

міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (п. 1 Указу Президента України «Про систему центральних органів виконавчої влади» [20]. Правосуддя в Україні здійснюють суди (ст. 124 Конституції України). Адміністративно-територіальний устрій України становлять такі елементи: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села (ст. 133 Конституції України).

Друга системна ознака держави Україна – взаємозв'язки та взаємозалежність зазначених елементів. У теорії системотехніки зв'язки – це взаємообумовленість існування явищ, розділених у просторі та у часі; обмеження ступеня свободи; фізичне, енергетичне, інформаційне поєднання об'єктів [7, с. 48]. У суспільстві ж (а отже, і для держави як системи впорядкування життєдіяльності суспільства) фахівці-системотехніки окреслюють специфічний вид взаємозв'язків – взаємовідносини: «Взаємовідносини – безконтактний незримий взаємозв'язок, що виникає в процесі еволюції систем земної природи на рівні органічних (квіти, тварини) та соціальних систем. У суспільстві як системі мають місце взаємозв'язки та взаємовідносини. Однак взаємовідносини отримують статус домінантної форми позасистемних та міжсистемних зв'язків» [9, с. 39].

На наш погляд, дійсно можна говорити про наявність взаємовідносин як виду системного взаємозв'язку – соціальної взаємодії. Тлумачити цю категорію в аспекті системотехніки прийнято як *стан матерії, енергії та інформації, що свідомо визначається людьми з урахуванням суспільних правил*. Як і будь-яке явище світу, суспільні взаємовідносини проявляються у матеріальному, енергетичному та інформаційному аспектах. У матеріальному аспекті – це дії або бездіяльність людей, у енергетичному – передавання (витрачання) різних видів енергії, в інформаційному – зміна сутності та обсягів інформації. І саме взаємовідносини є тими зв'язками, що поєднують згадані елементи системи держави Україна. За наявності нормативної урегульованості взаємовідносини набувають статусу правовідносин.

Третя ознака держави Україна як системного об'єкта – єдина мета або призначення структурних елементів системи [23, с. 27]. У загальному розумінні метою створення/існування системи вважають: 1) певний (заданий ззовні *або встановлений самою системою*) найбільш доцільний (бажаний) кінцевий стан [8, с. 50; 11, с. 85]; 2) реалізація необхідного порядку зміни станів (потрібний рух); 3) забезпечення потрібного напрямку руху системи без конкретизації кінцевого стану системи [8, с. 50; 23, с. 28–29].

Державу Україну було створено людьми, тож вона є системою штучною [8, с. 36]. І її суб'єктивною метою мають бути образи бажаного майбутнього (стану системи або результатів функціонування) [7, с. 38; 23, с. 28–29]. У цьому сенсі мету системи держави Україна можна окреслити згідно зі ст. 3 Конституції – *спрямованість* діяльності держави визначають права і свободи людини.

У загальному розумінні призначенням системи вважається *декларована* здатність реалізовувати функції, що забезпечують досягнення мети [8, с. 27]. Функція ж – це зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин, здатність до дії, вплив, задоволення потреб, роль, обов'язки [8, с. 28]. Системною функцією держави Україна можна визначити діяльність з утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок держави (ст. 3 Конституції України). Функції реалізуються у різних сферах державного життя. У політичній сфері – політична функція (забезпечення функціонування демократичних політичних інститутів), в економічній – економічна (забезпечення ринкової економіки), у соціальній – соціальна (соціальний захист населення), у правоохоронній – функція охорони правопорядку (забезпечення виконання нормативних приписів учасниками суспільних відносин), в екологічній – так звана «екологічна функція» (охорона навколишнього середовища). Зазначені функції безпосередньо реалізуються у діяльності відповідних державних органів.

З огляду на окреслені функції та згадане вище визначення, призначенням держави Україна як системи слід вважати гарантування прав і свобод людини, що і є *змістом* державної діяльності згідно зі ст. 3 Конституції України.

Обговорення результатів. Наявність указаних обставин є мінімально достатнім для підтвердження держави Україна як системного об'єкта. І справа не лише в тому, що жоден з відомих нам фахівців не заперечує проти трьох названих ознак систем. Понад те, визначення системного характеру держави Україна за трьома окресленими властивостями є, на наш погляд, найбільш конструктивним підґрунтям для дослідження проблеми української корупції. Таке твердження засновується на нормах ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», де корупцією названо використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди, чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Вочевидь, така корупційна діяльність є проблемою не сама по собі, вона постає перешкодою на шляху досягнення мети існування держави як системи.

Висновок. Обґрунтування держави Україна як системного об'єкта відкриває перспективи вивчення проблеми корупції на засадах системотехніки, що й буде предметом наших подальших наукових пошуків.

Список літератури:

1. Акімова Т. А., Хаскін В. В. Экономика Природы и Человека: монография. Москва: Экономика, 2006. 334 с.
2. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24 (дата звернення: 24.08.2017).

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 р. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 24.08.2017).
4. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / кер. авт. кол. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
5. Ланге О. Целое и развитие в свете кибернетики. *Исследования по общей теории систем*: сб. переводов. Москва: Прогресс, 1969. С. 195–205.
6. Лейман И. И. Наука как социальный институт: монография. Ленинград: Наука, 1971. 179 с.
7. Лямець В. И., Успенко В. И. Основы общей теории систем и системный анализ: монография. Харьков: БУРУН и К, 2015. 304 с.
8. Лямець В. І., Тевашев А. Д. Системний аналіз. Вступний курс: монографія. 2-ге вид. Харків: ХНУРЕ, 2004. 448 с.
9. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации: монография. Київ: Обрії, 2008. 196 с.
10. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ: Атіка, 2001. 304 с.
11. Методы исследований и организация экспериментов / под ред. К. П. Власова. Харьков: Гуманитарный Центр, 2002. 256 с.
12. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. 364 с.
13. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 130. С. 155–161.
14. Оболенцев В. Ф. Базові засади системного аналізу запобігання злочинності в Україні: монографія. Харків: Юрайт, 2016. 76 с.
15. Оболенцев В. Ф. Генетичний та прогностичний аспекти запобігання злочинності та віктимізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 338–340. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/103.pdf (дата звернення: 24.08.2017).
16. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження: монографія. 2-ге вид. Харків: Видавець ФОП Віленський Л. М., 2012. 117 с.
17. Оболенцев В. Ф. Правоотношения как объекты правовой охраны: содержание и количественные характеристики (по материалам статей разделов 1–6 Особенной части Уголовного кодекса Украины). Харьков: ФЛП Иолтуховский В. Л., 2007. 232 с.
18. Пивоваров В. В. Корупція в системі економічної детермінації корпоративної злочинності. *Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції*: матеріали наук.-практ. семінару у рамках VIII Всеукр. фестивалю науки (м. Харків, 24 квіт. 2014 р.) / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: НДІ ВПЗ імені акад. В.В. Сташиса НАПрН України, 2014. С. 63–66.
19. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. Ст. 1146.
20. Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України 15 грудня 1999 року N 1572/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 50. Ст. 8.
21. Садовский В. Н. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ: монография. Москва: Наука, 1974. 280 с.
22. Сатурин М. А. Преступность как система. *Сибирский юридический вестник*. 2005. № 4. URL: <http://www/lawinstitut.ru/ru/science/vestnik/20054/suturin.html> (дата звернення: 24.08.2017).
23. Сорока К. О. Основы теории систем і системного аналізу: навч. посібник. 2-ге вид. Харків: ФОП Тимченко, 2005. 288 с.
24. Спиркин А. Г. Философия: учебник. Москва: Гардарики, 1999. 736 с.
25. Холл А. Д., Фейджин Р. Е. Определение понятия системы. *Исследования по общей теории систем*: сб. переводов. Москва: Прогресс, 1969. С. 252–283.
26. Шакун В. І. Влада і злочинність: монографія. Київ: Пам'ять століть, 1997. 226 с.

References:

1. Akimova, T.A., Haskin, V.V. (2006). *Ekonomika Prirody i Cheloveka*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
2. Holovkin, B.M. (2014). Prychynnist' u systemi determinatsii zlochynnosti [A causality in system of determination of criminality]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence*, issue 1 (5). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_24 [in Ukrainian].
3. Yedyny zvit pro kryminal'ni pravoporushennya za sichen'-hruden' 2016 r. [The only report on criminal offenses in January-December 2016]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> [in Ukrainian].
4. Koruptsiya: teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennya [Corruption: Theoretical and Methodological Principles of Research] I.O. Revak (Ed.). (2011). Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
5. Lange, O. (1969). Celoe i razvitie v svete kibernetiki. *Issledovaniya po obshhej teorii sistem – Studies on the general theory of systems*. Moscow: Progress, 195–205 [in Russian].
6. Lejman, I.I. (1971). *Nauka kak social'nij institut*. Leningrad: Nauka [in Russian].
7. Ljamec', V.I., Uspalenko, V.I. (2015). *Osnovy obshhej teorii sistem i sistemnyj analiz* [Fundamentals of the general theory of systems and system analysis]. Kharkiv: BURUN i K [in Ukrainian].
8. Liamets', V.I., Teviashev, A.D. (2004). *Systemnyj analiz. Vstupnyj kurs*. Kharkiv: KhNURE [in Ukrainian].
9. Matsa, K.A. (2008). *Sistemy neorganicheskie, organicheskie, social'nye: svoystva i principy organizacii*. Kyiv: Obrii [in Russian].
10. Mel'nyk, M.I. (2001). *Koruptsiya: sutnist', ponyattya, zakhody protydyi*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
11. *Metody issledovaniy i organizacija jeksperimentov*. K.P. Vlasov (Ed.). (2002). Har'kov: Gumanitarnyj Centr [in Russian].
12. Nevmerzhyts'kyj, Ye.V. (2008). *Koruptsiya v Ukraini: prychny, naslidky, mekhanizmy protydyi*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
13. Obolentsev, V.F. (2015). *Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini* [Base principles of analysis of the systems of prevention of criminality in Ukraine]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality*, 130 [in Ukrainian].
14. Obolentsev, V.F. (2016). *Bazovi zasady systemnoho analizu zapobihannia zlochynnosti v Ukraini*. Kharkiv: Yurayt [in Ukrainian].
15. Obolentsev, V.F. (2015). *Henetychnyj ta prohnostychnyj aspekty zapobihannia zlochynnosti ta viktyimizatsii* [Genetic and prognostichny aspects of prevention of criminality and viktimizacii]. *Porivnial'no-analitychne pravo – Comparatively analytical righ*, 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/103.pdf [in Ukrainian].
16. Obolentsev, V.F. (2012). *Latentna zlochynnist': problemy teorii ta praktyky poperedzhennia*. Kharkiv: Vydavets' FOP Vilens'kyj L.M. [in Ukrainian].
17. Obolentsev, V.F. (2007). *Pravootnosheniya kak ob'ekty pravovoj okhrany: sodержanye y kolychestvennye kharakterystyky (po materialam statej razdelov 1–6 Osobenoj chasty Uholovnoho kodeksa Ukrainy)* [Pravootnosheniya as ob'ekts of the law guard: contents and quantitative description (for the materials of articles of parts 1–6 of Special part of Criminal kodeks of Ukraine)]. Khar'kov, FLP Yoltukhovskij V.L. [in Ukrainian].
18. Pyvovarov, V.V. (2014). *Koruptsiya v systemi ekonomichnoyi determinatsiyi korporatyvnoyi zlochynnosti*. [Corruption in the system of economic determination of corporate crime] *Vzayemodiya derzhavnykh orhaniv i hromads'kosti u zapobihanni ta protydyi koruptsiyi*: proceedings of the Scientific and Practical Conference VIII Vseukr. festyvalyu nauky. V.V. Holina (Ed.). Kharkiv: NDI VPZ imeni akad. V.V. Stashysa NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].
19. *Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy schodo realizatsii zasad derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v Ukraini (Antykoruptsijnoi stratehii) na 2015–2017 roky* [About claim of the Government program in relation to realization of principles of public anticorruption policy in Ukraine (Anticorruption strategy) on 2015–2017]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia

2015 r. № 265 (2015). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official announcer of Ukraine*, 38, art. 1146 [in Ukrainian].

20. Pro systemu tsentral'nykh orhaniv vykonavchoyi vlady [About the system of central executive bodies]: Ukaz Prezydenta Ukrayiny 15 hrudnya 1999 roku N 1572/99. (1999). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official announcer of Ukraine*, 50, art. 8 [in Ukrainian].

21. Sadovskij, V.N. (1974). *Osnovaniya obshhej teorii sistem. Logiko-metodologicheskij analiz*. Moscow: Nauka [in Russian].

22. Saturin, M.A. (2005). *Prestupnost' kak sistema* [Crime as a system]. *Sibirskij juridicheskij vestnik – Siberian Legal Messenger*, issue 4. URL: <http://www/lawinstitut.ru/ru/science/vestnik/20054/saturin.html> [in Russian].

23. Soroka, K.O. (2005). *Osnovy teorii system i systemnoho analizu: navch.* Kharkiv: FOP Tymchenko [in Ukrainian].

24. Spirkin, A.G. (1999). *Filosofija*. Moscow: Gardariki [in Russian].

25. Holl, A.D., Fejdzhin, R.E. (1969). *Opredelenie ponjatija sistemy* [Definition of system concept]. *Issledovaniya po obshhej teorii sistem*. Research on the general theory of systems. Moscow: Progress, 252–283 [in Russian].

26. Shakun, V.I. (1997). *Vlada i zlochynnist'*. Kyiv: Pam'yat' stolit' [in Ukrainian].

Obolentsev V. F., PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of Department of Criminology and Penitentiary Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.
e-mail: hortisa71@gmail.com ; ORCID 0000-0001-8360-8959

The state of Ukraine as a system and corruption as a systemic problem of it functionality

The article reveals the relevance of corruption in Ukraine. The expediency of using a system hike in the implementation of its prevention measures is indicated. The essence of the state of Ukraine as a system object is substantiated.

The reform of the domestic anti-corruption system is an urgent task. His decision requires new scientific developments.

The development of anti-corruption measures in domestic science was mainly implemented analytical and descriptive approach. We have the work on the basic principles of the system analysis of crime prevention, genetic and prognostic aspects of this activity, systemic factors of the lationization of criminogenic factors, and the extent of protected social relations.

This gives grounds for arguing that the use of system engineering as a theoretical basis for the development of anti-corruption measures is warranted. In addition, the system approach is now approved as a priority methodology in preventing corruption in executive bodies and local self-government bodies at the normative level (in item 14 of the State Program on the implementation of the principles of state anti-corruption policy in Ukraine (Anticorruption Strategy) for 2015–2017.

The purpose of the work is to minimize corruption in Ukrainian society. And the specific task is to justify the state of Ukraine as a system, where corruption is a systemic problem of its functionality. Specialists have no unity in understanding the notion of “system”.

In our substantiation of the state of Ukraine as a system object, we consider it possible to recognize as obligatory those system features that are currently being agreed upon by the majority of system technician specialists:

- 1) *the presence of structural elements, which together represent a unique reality;*
- 2) *the interconnection and interdependence of these elements;*
- 3) *the only purpose or appointment of system elements.*

The first systemic sign for the system of state Ukraine is confirmed by the fact of the uncertainty of state bodies.

In the material aspect, social relations are actions or inactivity of people, in energy – transmission (spending) of different types of energy, in the information – the change of the essence and volumes of

information. And it is the relationships that are those connections that combine the elements of the state system of Ukraine.

The purpose of the state system of Ukraine can be outlined in accordance with Article 3 of the Ukrainian Constitution: the direction of the state's activity determines human rights and freedoms.

The systemic function of the state of Ukraine can be defined by the activity of asserting and securing human rights and freedoms, which is outlined in Article 3 of the Constitution of Ukraine as the main duty of the state. Guarantees (guarantees) of human rights and freedoms – the content of state activities in accordance with Article 3 of the Constitution of Ukraine.

Corruption can be considered as a phenomenon that creates a problem of changing the normatively defined purpose of the state system of Ukraine – guaranteeing human rights and freedoms to antisocial – guaranteeing (providing) personal interests of corrupt officials.

As a result, there is also a problem of obstacles to the realization of the rights of citizens, which in the sense of the system approach and in fact represents a problem of failure to achieve the goal of the state system of Ukraine.

Keywords: system approach; prevention of corruption; system of state Ukraine.

Надійшла до редколегії 04.09.2017 р.